

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת צו

"אצנויט יתן חן"...

גיליון מס' 91 תש"פ

הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/צו "לעניים יתן חן"...

מעשה שהיה ביהודי שקנה חלקת קבר, וכאשר הלך לראות בעיניו את מיקומו, נוכח כי חלקתו נמצאת בין שתי נשים. מאחר שמנהג העולם שלא לקבור איש אפילו ליד אשה אחת שאינה אשתו, וכל שכן שלא בין שתי נשים, היהודי היה סבור שזה מקח טעות. הלך היהודי והציע את טענתו לפני הגאון רבי ישראל יעקב פישר דצ"ל. השיב לו הרב: "יש פיתרון לבעיה – לאחר אריכות ימים כשיבוא זמנך, יעמיקו באדמה ויחפרו עמוק יותר מהרגיל, ובכך לא תנוח בין שתי נשים, כיוון שקברך יהיה עמוק מהן"...

כששמע הגאון רבי אברהם גניחובסקי דצ"ל את המעשה, אמר: "יש ללמוד מכאן מוסר השכל – לפעמים נמצא האדם במבור, העצה בשבילו היא להנמיך את עצמו ולהתכופף יותר לעומק, ובכך יפתרו בעיותיו. גם בעיות מורכבות ומחלוקות קשות, שחושב האדם שאין להן פיתרון בשום אופן, עם ענווה ניתן לפתור אותן!".

ומעשה נוסף בעניין:
יהודי הגיע לאחד מחכמי ישראל והתלונן: "איני מסתדר עם פלוני, וגם פלוני הסתכסך עמי, ועל השותף שלי אני מלא בדעם... ועם אישתי אני בכלל לא מסתדר"...

ביקש ממנו הרב: "תזקוף בבקשה את אצבעות ירך, והתבונן עליהן, האם הן שוות?". האיש לא הבין בדיוק מהי כוונת הרב, אך השיב: "הן לא שוות כלל, אחת למעלה ואחת למטה, כל אחת באורך שונה".
"עתה", המשיך הרב, "כופף נא את האצבעות, האם כעת הן שוות?"

האיש השיב בחיוב, אך הבעת פניו הביעה את תמיהתו משאלותיו של הרב... "ראה נא ידידי", הסביר לו הרב, "ביד האדם חמש אצבעות שגודל כל אחת שונה מחברתה, אך כאשר מקפלים אותן כולן נעשות שוות. אפשר ללמוד מזה גם בנוגע לדעות בני האדם, ששונים הם זה מזה, וקשה לאדם להסתדר עם הזולת השונה ממנו. ואם עומד זקוף, וחושב רק על עצמו ואינו מוכן לוותר ולהתחשב בזולת, אזי הכל לא הולך, הוא אינו מצליח להסתדר עם אף אחד. העצה היא: תכופך ותכניע מעט את עצמך, ותראה שהכל ילך חלק. כולם ישתוו עמך שווה בשווה, אף אלו שאין דעתך כמותם!".

*

בפרשת השבוע כתוב: "זאת תורת העולה, היא העולה על מוקדה"... פירש החיד"א את הפסוק על פי מה שאמרו חז"ל (פסחים ס"ז ע"ב): מי שמתגאה – חכמתו מסתלקת ממנו. ודרך דרש ומוסר אפשר לומר טעם לזה שע"י הגאווה נעשה גופו כלי משוקץ ומוסרח כמ"ש באגדה שאליהו זכור לטוב אמר לריב"ל שאדם שיש לו גאווה הוא סר"ח העודף מנבילה מוסרחת. ואם כן התורה צריכה להיות במקום נקי וטהור וידוע שבמבואות המטונפות אסור להרהר בדברי תורה. ולכן מי שיש לו גאווה שהוא מוסרח יותר מנבילה חכמתו מסתלקת ממנו כי התורה צריכה מקום נקי וטהור. וזה רמז "זאת תורת העולה" פירוש תורה עם גאווה. כלומר, החכם שעוסק בתורה ויש לו גאווה – אז "היא העולה" – היא התורה עולה ומסתלקת ממנו והוא נשאר

בגאותו. (חומת אנך לרבינו החיד"א)

*

תקוות אנוש – רימה?

כתוב במשנה בפרקי אבות: "מאד מאד הוא שפל רוח שתקוות אנוש רימה". וצריך להבין: תקוות אנוש – רימה? וכי זו היא תקוותו של האדם ושאיפתו, להיות תולעת?

מסביר ה"חתם סופר": אחרי מאה ועשרים שנותיו יגיע אדם לבית דין של מעלה, וכאשר יראה שמנין העבירות שלו גדול הרבה יותר ממנין המצוות, ומצבו בכי רע, הוא ינסה לטעון שכמי שנוצר מבשר ודם, היה נחשב כ"רימה", כתולעת שאין בה כוח, ולכן לא היה מסוגל לאזור עוז ותעצומות ולעמוד מול הניסיונות של השטן בעולם הזה. תהיה זו תקוותו היחידה בבית הדין! אבל, אל ישלה אדם את עצמו שטיעון זה יתקבל באופן מיידי. כי מול הכת של הסניגורים שינסו להשפיע על בית הדין של מעלה שיקבלו את דבריו אלה, תבוא כת אחרת של מקטרגים וזו תטען שכדי לבדוק את ההצטדקות של ה'רימה ותולעה', יש לאמת האם זו הייתה הנהגתו של האדם בכל התחומים... אם גם כאשר הרגיו אותו, וניסו לצער אותו, במזיד או בשגגה, היה "שפל רוח" – יקבלו את הטענה שלו שלא היה בו כוח לעמוד מול הניסיונות, אבל אם כלפי חבריו או אשתו וילדיו התנהג בגסות, ועל כל דבר קטן או כאשר היה נראה לו שמאן דהו פגע בכבודו, הוא הגיב בגאווה ובצורה שהיא ההיפך מ"שפל רוח", אזי לא יקבלו את הטיעון שלו. וזה מה שאומרת המשנה: "מאד מאד הוי שפל רוח", ורק כך תוכל להגיע למצב של "תקוות אנוש רימה", כלומר, שתהיה לך תקווה כלשהי לטעון שלא היה ברך כוח להתגבר על הניסיונות...

*

דוד המלך ע"ה אומר: "תשב אנוש עד דכא" (תהילים צ"ג). פירש החיד"א: "אפשר לומר, שברוב רחמיו יתברך, מלבד שהפליא חסדיו הרבים לקבל החוטא בתשובה, עוד בה הקל מאד, כי בהיות לו ענוה והוא מעביר על מידותיו – חשוב ומקובל ומרוצה ומעבירין לו על כל פשעיו". כלומר: על ידי ענוה והעברה על המידות זוכים לכפרה על כל העוונות, ודבר זה הוא בחסדי ה' יתברך, מרוב רחמיו

הרבים לקבל את החוטא בתשובה, ולהקל עליו מאוד בעשייתה.
החיד"א ממשיך ומצטט את דבריו של רבי משה קורדובירו, שמציין
כי זוהי העצה לבריאנות ופרנסה וחיים טובים לאדם ולמשפחתו:
"וזאת העצה היעוצה שתהיה בריא ומתפרנס בכבוד וכל בני ביתך
חיים וטובים – רק שתהיה עניו ומעביר על מידותיך, כי בזה יתכפרו
עונותיך".

*

ה'אמרי אמת' מגור זי"ע עסק פעם בביטול גזירת מס קשה שהטילה
המלכות על ראשי בני ישראל. כדרכו בקודש הפעיל את קשריו
אצל כמה משרי המלוכה שבעיר הבירה, ולא נח ולא שקט עד
שהתבטלה אותה גזירה ובאה הרווחה לאלפי בני ישראל.
אולם יהודי אחד שהיה מקורב למלכות ויועץ נכבד של אחד מאותם
שרים ראה עצמו נפגע מביטול אותה גזירה – כנראה שחלק גדול
מגביית המסים היה אמור לשלשל לכיסו. הוא החליט להשחיר את
פני הצדיק ולהשמיצו בפני השלטונות. רקם לו אפוא האיש איזו
'עלילת שווא', תפר איזה 'תיק' שהיה רחוק מן האמת כרחוק מזרח
ממערב, וסידר את הדברים בצורה רהוטה ומסודרת עד שיצא
מתחת ידו 'כתב הלשנה' מושלם נגד ה'אמרי אמת' כדי לשלחו
לנורשה הבירה. אולם חשש האיש והתיירא לנפשו, פן ושמא ייודע
לחסידיים שהוא המוסר והמלשין... לפיכך התחכם היהודי, וכדי
לוודא שאף אחד לא יעלה על כך שידו במעל כשיחקרו ויבררו מיהו
אותו 'מוסר' – ערך באותה שעה מצד שני מכתב נאה ומכובד אל
הרבי ה'אמרי אמת', שם הרבה בשבחיו של הרבי ובירכו בברכת
התודה על ביטול אותה גזירה קשה. ואף הפליא בזכותו שסייע בזה

לרבבות אלפי ישראל, וחתם בכל חותמי הברכות.
עתה היה שקט ובטוח שלא ייפול החשד עליו כלל, שהרי הוא זה
שמודה ומברך על ביטול הגזירה ומרבה בכבודו של הרבי.
אך מן השמים שומרים ומשגיחים על נפש הצדיק בשמירה מעליא
ובהשגחה מיוחדת כנודע, וכשניגש האיש אל בית הדואר לשלוח את
המכתבים שבידו – האחד לבית המלכות שבוורשה והשני לחצר
הקודש בגור – התחלפו בידו בטעות קטנה של הרגע האחרון שני
המכתבים, וכך נמצא שלארמון המלוכה הגיע מכתב מלא שבחים
בגדולתו של צדיק וברכתו על ביטול הגזירה! ואילו אל שולחנו של
הרבי הגיע אותו כתב שטנה, המלא עלילות רשע רחמנא ליצלן!
כשנפתח המכתב הראשון בבית המלכות קראוהו השרים בהנאה
גדולה. בהכירם את היהודי ההוא שהיה מקורב למלכות, הבינו שאף
הוא שולח כאן מכתב ברכה ותודה על טרחתם בביטול הגזירה...
ואילו כשקרא הרבי הקדוש את המכתב השני שהגיע לגור, נטלו
הרבי והכניסו חרש למגירתו בלא שיספר על תוכנו לאיש!
לאחר ימים מספר הגיעה הידיעה לאחד ממקורביו של הרבי,
שבבית המלכות הגיע מכתב מאותו יהודי מפורסם, בו משבח
ומברך מאוד את הצדיק על טרחתו ומודה על ביטול הגזירה. הרבי
בחכמתו ובפקחותו תפס תיכף את 'טעותו' של היהודי, והבין מיד מה
הייתה כאן אמיתת כוונתו. הוא כבר הכיר את האיש ואת מעלליו,
והודה לה' יתברך שסיבב הדבר ברוב רחמיו לטובה ולברכה.
דבר מכתב תודתו (כביכול) של אותו יהודי שהגיע לבית המלכות
התפרסם בין היהודים בוורשה ובגור. לאחר תקופה קצרה הגיע
היהודי לגור לביקור, שם רחשו לו הכל כבוד ויקר בשביל המכתב

הנהדר ששלח לבית המלכות, בו חיזק את ידיו של הרבי והגדיל את כבודו בעיני השרים.

אחד ויחיד שידע את כל האמת, איזו מזימה שפלה זמם לו אותו איש נכבד, היה הרבי הקדוש בעצמו, שקיבל את המכתב השני שהיה מיועד לאותם שרים... אך הוא, כדרכו בקודש, העביר על מידותיו ולא דיבר על אותו מכתב מאומה. אדרבה, הוא קירב את היהודי והראה לו פנים שוחקות, ולא עלתה על דעתו של האיש כלל שאותו 'כתב שטנה' שפל הגיע לידי הרבי...

כך התהפך לבו של היהודי, בראותו מקרוב את דרכו והילוכו של אותו צדיק מופלא קדוש ישראל, והחל להתקרב אליו. הוא עוד ביקר לאחר מכן כמה פעמים בחצר הקודש בגור, ובכל פעם היה הרבי ה'אמרי אמת' מקרבו בכל לב, ולא נטר לו חלילה שום טינה ולא גילה הדבר כלום!

למדנו כאן עד היכן מגיע טיב המעביר על מידותיו, וכיצד השפילו עצמם גדולי עולם עבור הזולת.

*

- ערך עצמי -

רבי ירוחם ממיר דצ"ל היה אומר:

"עבירה גדולה היא שהאדם אינו יודע את חסרונותיו, אולם עבירה גדולה עוד יותר היא - שאינו יודע את מעלותיו"...

*

היכן עובר הגבול בין גאווה שהיא פסולה לבין בטחון עצמי והרגשה טובה? אם גאווה היא מידה מגונה, האם זה בסדר להעצים ולהגדיל את עצמי בעיני עצמי כדי להרגיש טוב? ובכלל, מה ההבדל המעשי בין גאווה לבין בטחון עצמי וחוסן פנימי?

כל דבר שנכלל בחיזוק עצמי והעצמה הנותנת לאדם תחושה טובה של ערך עצמי – היא רצויה. אין מדובר בהשפלה של אדם אחר על מנת להגדיל את עצמך, אלא בבירור מעמיק של תחושת הערך העצמי האמיתי שלך כאדם, שווה בין שווים, בעל מעלות וחוזקות ונטיות טובות. חשוב לדעת: אם אדם רוצה להצליח בחיים ולצמוח, הדרך היחידה היא על ידי בירור נכון של תכונותיו האמיתיות. הדבר כולל בין היתר מודעות למגבלות והכרה של החסרונות וההרגלים הפחות טובים, אבל יותר מזה מדובר בבירור והכרה של הכוחות החיוביים והמצמיחים. הסיבה פשוטה: הכרת החסרונות בכוחה לעזור בהימנעות מכישלון ובזהירות מנפילה, לעומת זאת הדרך היחידה לצמוח ולגדול היא בעזרת הכוחות החיוביים. וזו הרי המטרה שלנו בעולם, לגדול ולצמוח ולממש את הפוטנציאל החיובי שניתן לנו. חובה אם כן להכיר בזה ולאמת את זה בבירור וכמובן לחוש תחושה טובה על מנת לצמוח ולגדול באופן חיובי.

*

וכך כתב אחד מגדולי ישראל: "צריך האדם להכיר את כשרונו הפנימי, וידע בעצמו אם נוצר לגדולות, אל יבהל מפני עוון של גאווה, במה שיכיר את מדרגת שכלו, וערך נטיית רצונו. אדרבא מפני ענוה פסולה המדכאת את הנשמה ומטשטשת את האור האלוקי שבנפש צריך להיזהר הרבה יותר..."

"כל זמן שהענוה מביאה עצבון היא פסולה וכשהיא כשרה מוסיפה היא שמחה, גבורה וכבוד פנימי". כלומר, כאשר האדם אינו מאמין שהוא מסוגל וראוי לשאוף לגדלות – זו ענוה פסולה. ואילו ענוה כשרה מאפשרת לאדם להכיר את ערכו הפנימי ומעצימה את כוחותיו מתוך מקום אמיתי. כהורים/מחנכים – אנחנו צריכים להראות לילדים את הכוחות שלהם, יחד עם זאת – להסביר להם שאסור להם להתגאות בגלל זה...

*

לסיום: חמץ – גאווה... מצה – ענווה...

בני ישראל נאלצו לצאת ממצרים בחיפזון מפאת לחצם של פרעה
ושל העם המצרי, שפחדו שבעקבות מכת בכורות כולם ימותו.
מכיוון שיצאו בחיפזון, הבצק שהכינו כצידה לדרך לא הספיק
להחמיץ, ולכן נטלו עימם בני ישראל: "עֲגַת מִצּוֹת – כי לא חמץ"
(שמות יב, לט). זכר לכך אסרה התורה אכילת חמץ במשך שבעת ימי
הפסח. איסור השימוש בחמץ בפסח מנציח לדורות את יציאת
מצרים, שהייתה מלווה בגילויי ידו הגדולה של ה'. איסור אכילת
חמץ מזכיר לדורות שאבותינו ניחנו במידת אמונה וביטחון בה'. הם
לא הצטיידו במצרכי מזון מספיקים כי היו בטוחים שה', שחולל את
נס יציאתם, ידאג גם לצורכיהם במדבר. באכילת המצה אנו מציינים
אפוא את גדולתו של ה' ואת דרגת האמונה הגבוהה של העם, שבה
הצטיינו אבותינו באותו דור.
הסברים רבים ניתנו להבדלים בין חמץ ומצה, מה הם מסמלים ולאילו
תכנים הם מחנכים. נביא דוגמאות מהמכלול הגדול: המצה מוגדרת
"לחם האמונה", בהיותה אות לגאולת ה' את עם ישראל ממצרים;
גאולה שנעשתה בחיפזון ובלי התערבות אדם, עד שהבצק לא
הספיק להחמיץ. החמץ השווה והתופח, מזכיר לעומת זאת את חיי
החולין ואת מידות הנפש שיש להתרחק מהן, כמו עצלות וחומריות.
זאת ועוד, המצה מזכירה את החיים הפשוטים, נטולי הגאווה
והיוהרה. היא מורכבת מקמח ומים ותו לא, לעומת החמץ שמזכיר
את הגאווה וההתנשאות, את ההתנפחות וההשתלטות.
הלחם הוא בסיס החיים. מבין סוגי הלחם, המצה היא הלחם הבסיסי,

הפשוט ביותר ומהיר ההכנה. אם משתהים באפיית המצה, מתחיל להתרחש תהליך ההחמצה. פטריית השמרים המצויה באוויר חודרת לבצק, מכפילה את עצמה במיליונים וגורמת לתסיסה. פטריות השמרים המיקרוסקופיות הן צבא בלתי קרוא, הפולש אל תערובת הקמח והמים ומגיש לעצמו ארוחה ערבה של מולקולת סוכר. כשהשמרים המיקרוסקופיים מוכפלים במיליארדים הם משחררים גז דו תחמוצת הפחמן, המחמיץ את הבצק וגורם לו לתפוח ולהיות אוורירי.

התערבות זו של כוח חיצוני היא ביטוי סימבולי להשפעתם של כוחות חיצוניים על האדם, כוחות המסיטים אותו מהמסלול הנכון ומפתים אותו לחטוא; כוחות המתערבים בעצמאות האנושית, באוטונומיה ובבחירה. פטריות השמרים הזעירות מתחילות את מלאכתן בלי קשר לרצון האנושי שהכין את הבצק. החמץ – הבצק שתסס – מסמל את הכוחות השליליים הללו. הוא מייצג את ההידרדרות לעבר הרע, את הפיתוי לחטוא, את השפעתם של רעיונות ושל כוחות זרים. זהו קול בלתי קרוא המפתה אותנו להתעלם מקיומם של כוחות הרוע, עד... שמאוחר מדי.

המצה מייצגת את האדם השולט בתאוותיו, שולט ברצונו ואינו מושפע מכוחות חיצוניים. טבעו הנפוח של החמץ מסמל גאווה. לעומת זאת, המצה השטוחה והבלתי מוחמצת, מייצגת את הענווה. הענווה היא ראשית השחרור מהאגואיזם והיא יסוד הצמיחה הרוחנית. רק אדם המסוגל להכיר במגבלותיו ולהכניע את עצמו כלפי חוכמה גבוהה יותר, מסוגל להתרומם מבחינה רוחנית. כאשר אנו אוכלים את המצה, אנו מפנימים את האיכות האנושית

כיסוד האמונה. כאשר אנו נמנעים מחמץ, אנו מסלקים מעצמנו גאווה ואגוצנטריות. באופן סימבולי, בני ישראל "תססו" במצרים עד לנקודה שהם כמעט "החמיצו". האלוקים הציל אותם מלהפוך ל"חמץ", מה שהיה סותם חלילה את הגולל על קיומו של עם ישראל. ידו הגואלת של הבורא, היא שהבטיחה כי בני ישראל יישארו "מצה"; ענווים ונאמנים למקורם מאז ולתמיד.

קמח ומים מרכיבים את לחם החמץ היומיומי שלנו וגם את מצת הפסח. היסוד היחיד שנבדל בו החמץ מן המצה הוא השאור. השאור כשלעצמו אינו ראוי למאכל, הוא רק משווה ללחם החמץ צורה נאה יותר, טעם ערב יותר, והופך אותו למראית עין לגדול ולרב תכולה. לאמיתו של דבר, אין תכולתו הבסיסית של החמץ מרובה משל המצה, ומה שהוא נראה גדול יותר, אינו אלא אחיזת עיניים והטעיית חושים. מידה זו של העמדת פנים מאפיינת את לחם החמץ. לעומת זאת, המצה מייצגת בצניעותה החיצונית את מלוא הערך התזונתי ותו לא. ערכים אלו הכשירו את האבות להיות מוכנים לגאולה. בעת אכילת לחם האבות מחיה בנו חג הפסח מדי שנה בשנה גם את רוח האבות, שבה אצורים מפתחות הגאולה הרוחנית והגשמית. על האדם לדעת שהרשמים הסביבתיים הם בסך הכול אוויר ואין בהם ממש. יש בתוככי האדם את כל הכלים להיות אדם מאושר. יש בו את כל הכלים להיות מיוצאי מצרים בשנות האלפיים! (הרב משה שיינפלד)

שבת שלום!

העלון יוצא לאור
בסיוע תלמוד תורה
"נצח ישראל" בית שמש

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com